

КАТЕГОРІАЛЬНА БУДОВА ДІАЛЕКТИКИ – МЕТА ІНДУКТИВНОГО МЕТОДУ В ФІЛОСОФІЇ НАУКИ (НА ПРИКЛАДІ ПСИХОЛОГІЇ)

Суханов В.Ю.

Енергодарський Центр дитячої та юнацької творчості

Для опису спостережних полярних якостей у чотирьох щаблів шостих «сходів» психічного розвитку були обрані «робочі» категоріальні пари: «виконавча – контрольна» і «логічна – комбінаторна» функції. Методом індукції (Ф. Бекон) здійснено перехід від названих пар до основних філософських: «буття – свідомість» і «пізнання – перетворення». Шукані сходи психічного розвитку були побудовані методом поєднання категорій парами, по одній від кожної пари протилежностей («коло Айзенка»): розпізнавання (свідомість пізнання); логічне, або когнітивне мислення (буття пізнання); оперативне мислення, або конструювання (буття перетворення); експеримент (свідомість перетворення). Припущений фрагмент категоріальної побудови з 4-х паралелей наукового знання: психології, філософії, логіки і, найбільш доказової – фізики, розроблений на основі методу категоріального синтезу (І. Кант, Г. Гегель). Описаний фрагмент синтезує три з шести сходів психічного розвитку подвійним замкненим колом, в якому кожна попередня категоріальна пара синтезується категорією з подальшої пари. 1. Позитивний полюс (буття) + негативний (свідомість) = притягання (наслідок). 2. + Відштовхування (причина) = константа (рівновага). 3. + Змінна (рух) = ритм (пізнання). 4. + Стрибок (перетворення) = частота (кількість). 5. + Рівень (якість) = корпускула (міра, або форма). 6. + Хвиля (зміст) = позитивний полюс (буття).

Ключові слова: коло Айзенка, поєднання категорій парами, кварки філософії, психічні функції, метод індукції, виконання і контроль, увага і діяльність, буття і свідомість, теоретичне і практичне мислення, пізнання і перетворення, розпізнавання, експеримент, сходи психічного розвитку, метод категоріального синтезу, категоріальна побудова фізики.

Постановка проблеми. Діалектичний метод, застосований Г. Гегелем системно в «Науці логіки» [6], являє собою ряд синтезів кожної попередньої пари протилежностей в одну з категорій подальшої пари. Вперше такий синтез для окремих категоріальних пар описав І. Кант [9]. З іншого боку, свою ефективність довів стародавній метод класифікації психологічних явищ, побудований на поєднанні полярних ознак, взятих по одній від двох бінарних підстав ([18], Г. Айзенк [12]).

У попередніх публікаціях ми розглянули перспективу спільного застосування цих методів для систематизації філософських категорій в області психології [27]. Зокрема, на їх основі були розроблені п'ять (з шести) «сходів» психічного розвитку, урахування якого визначає їх прикладне значення для сучасної педагогіки.

Аналіз досліджень і публікацій по темі. Приводом для розробки даної теми стала практична апробація автором тестів оперативної пам'яті і оперативного мислення [22; 23]. Якісна своєрідність цих психічних функцій (контроль за «картинкою», що постійно змінюється, і її трансформація у операторів Аерофлоту або в процесі розрахунку варіантів у шахістів) позбавила змоги віднести їх до будь-яких сходів психічного розвитку з числа розроблених раніше. Кожній з двох названих ознак була дана робоча назва і обрана протилежна за якістю пара. Таким чином, в основу шостих сходів були покладені «контрольна» і «виконавча», а також «комбінаторна» і «логічна» функції. Надалі вирішувалися наступні завдання: 1. Пошук відповідностей «робочим» назвам обраних психічних функцій в категоріальному апараті психології. 2. Пошук відповідностей до знайдених категоріальних пар

психології в категоріальному апараті філософії. 3. Вибір сходів психічного розвитку, пов'язаних методом категоріального синтезу з шостими.

Пропонований порядок дослідження побудований на методі індукції, який описаний Ф. Беконом (1620). В Україні він застосовувався, зокрема, А. Т. Артюхом (1967) і В. Л. Храмовою (1984). Автор припускає, однак, що завдяки методу категоріального синтезу, розробленого І. Кантом і Г. Гегелем вже після Бекона, кінцевим етапом індукції має стати категоріальна побудова філософії.

Контрольна і виконавча функції. Власне контрольна функція раніше вивчалася видатним українським психологом Я. І. Цурковським [31], чий практичний розробки з контролографії мали прикладне значення для спорту і для забезпечення надійності праці операторів.

Поділ на соціальному макрорівні на «виконавчу» і «контрольну» функції знайшов свій вихід у формуванні двох однойменних гілок влади. Що стосується педагогічної практики, було відмічено, що правильне виконання учнем приклада або завдання не завжди збігається з їх розумінням (усвідомленням): школярі з несформованою контрольною функцією виявлялися нездатними самостійно оцінити правильність виконання прикладу або завдання і зверталися за допомогою до вчителя (наприклад, [14, с. 66–78]). Для вирішення цієї проблеми в педагогіці розробляються методики навчання навичкам самоперевірки, які сприяють формуванню цієї функції. У психології питаннями її формування в рамках теорії про поетапне формування розумових дій займався П.Я. Гальперін [5], який тривалий час жив і працював в Україні.

При подальшому аналізі підрозділів загальної психології ми намагалися виявити, в яких з них

проявляється виявлена на практиці контрольна функція. Таким чином, об'єктом нашого дослідження були обрані увага і сприйняття.

Згідно з визначенням П.Я. Гальперіна, увага розглядається як функція розумового контролю, яка формується в процесі самоперевірки, зокрема, при вивченні мови [5] і математики (наприклад, [16]). У 1895 р. Б. Бурдоном була запропонована для оцінки концентрації і стійкості уваги коректурна проба, (наприклад, [21, с. 50-52]), в якій потрібно викреслювати задані буквсполучення або фігури. З точки зору строго наукового дослідження обраних функцій для нас особливою цінність представляє метод тестів, процес валідації яких (А. Анастасі, 1992; Ю.З. Гильбух, 1986; О.О. Барташніков, 1987 [1]) вимагає, перш за все, елімінувати функцію, що тестують, і «поставити її під навантаження». Примітивне завдання в тесті Бурдона, побудоване на наочному матеріалі, відповідає вимозі елімінування контрольної функції, а навантаження на неї варіюється зміною числа заданих для викреслювання стимулів.

Ключовим, «піднавантажувальним» фактором для функції сприйняття є розпізнавання (Б.Б. Косов, 1971). Другим фактором, що становить її, але не перебуває під навантаженням, є контроль за релевантністю стимулів, що сприймаються. На відміну від сприйняття, увага (коректурна проба Бурдона), навпаки, ставить під навантаження «контроль» і виводить з-під навантаження розпізнавання. Таким чином, кожна психічна функція спирається не менш, ніж на два фактори – «кварка», але тест, що елімінує ту чи іншу функцію, може бути змодельований так, щоб вивести з-під навантаження один з них і поставити під навантаження – другий.

Розвитку теми контрольної функції сприяли також дослідження українськими психологами П.І. та Т.П. Зінченко оперативної пам'яті, наслідком яких стали практичні розробки в області інженерної психології та психології спорту [7; 22; 1]). У запропонованих методиках випробувані повинні були контролювати в розумі динамічну «картинку», але в порівнянні з пробою Бурдона «під навантаження» потрапляли також і образні процеси від п'ятих сходів розвитку [27]. На відміну від оперативної пам'яті, оперативне мислення (В.Н. Пушкін [19], в Україні – [23]) частково переносить акцент з «контрольної» функції на «виконавчу» і додає «навантаження» на «комбінаторну» (див. далі).

Таким чином, у традиційній психології до контрольних процесів ми повинні віднести увагу, сприйняття, оперативну пам'ять (і, також, волю), а до виконавчих – мислення (в традиційному сенсі), пам'ять, уявлення, уяву та емоції.

У сучасній психології контрольна функція досліджувалася в рамках «критичного мислення» (А. Кроуфорд з співавторами, 2008), яке «є способом корекції та ліквідації помилок в процесі власного мислення індивіда, який перебуває в постійному пошуку» [15]. З тих же зарубіжних джерел, опублікованих в Україні (Дж. Дьюї, 1999), відбувається і поняття «рефлексії» (Н. М. Пеньковська, 2003), яка також пов'язана, як спосіб самоконтролю, з усвідомленням власної психічної діяльності [17, с. 157]. На відміну від «критичного мислення», «рефлексія» є більш широким понят-

тям і ідентифікується іншими сходами розвитку. У науковому дослідженні «контрольну» функцію виконує метод експерименту (в психології, наприклад – Р. Готтсданкер, 1982).

Зібраний матеріал дозволяє виділити два щабля прояву контрольної функції: як «розпізнавання» в тестах на увагу і оперативної пам'яті та в складі «критичного мислення» і «рефлексії».

Комбінаторна і логічна функції. Класифікація логіки за формами включає поняття, судження і умовиводи. Поняття випадають з цієї підстави, так як є «осередками» наукового знання (полюс «рівноваги»), в той час як судження і умовиводи процесуальні (полюс «руху»). Судження, або нижчий щабель логіки, можна назвати «логічним розпізнаванням» (ототожнення), а «умовивід», або вищий щабель, що протистоїть йому, «встановлює зв'язки» між судженнями. При зіставленні щаблів контрольної і логічної функції приходимо до висновку, що щабель «розпізнавання» у них загальний, а щаблі «контролю за перестановками» і «встановлення зв'язків» – за своєю якістю різні.

На Заході логічну функцію досліджувала генетична психологія Ж. Піаже [30]. Іншим, більш пізнім напрямком її дослідження на Заході може вважатися когнітивний підхід [24].

«Комбінаторній функції» мислення вперше серйозну увагу в радянській психології приділив Б. М. Теплов [29], дослідивши мислення полководця. У зв'язку з цією працею, академічна психологія виділяє теоретичний і практичний види мислення, під якими ми і розуміємо «логічну» і «комбінаторну» функції. Згодом «практичне мислення» є предметом дослідження в зв'язку з оперативною пам'яттю і оперативним мисленням (див. вище). В математиці та інформатиці практичний вид мислення відображений в розділі «комбінаторика». У західній психології для визначення IQ більшість тестів «ставлять під навантаження» різні якості «логічної функції» в її поєднанні з функціями від інших сходів розвитку. У кубічній моделі інтелекту Дж. Гілфорда «комбінаторної функції» на стороні «результати» відповідає фактор «перетворення» [32].

Разом з виконавчою функцією комбінаторна має єдиний щабель практичного, або оперативного мислення, але замість «встановлення зв'язків» вона має щабель «експериментальної перевірки». Щодо контрольної функції, то комбінаторна має з нею єдиний щабель «експерименту», але замість «розпізнавання» має інший за якістю щабель оперативного мислення.

Виконавча функція також має спільний щабель «встановлення зв'язків» з логічною функцією, але на відміну від неї замість «розпізнавання» має інше за якістю оперативне мислення.

Відповідність філософським категоріям. З часів білоруського психолога Н. Ф. Добриніна увага визначається, як «особлива форма психічної діяльності, яка виявляється у спрямованості і зосередженості свідомості на значущих для особистості предметах, явищах навколишньої дійсності або власних переживаннях» [13, с. 125]. З іншого боку О. М. Леонт'єв, який до Другої світової війни працював в Україні, розглядає поняття «поле уваги» і «поле свідомості», як взаємозамінні [11, с. 10-11]. У зв'язку з цим напрошується висновок, що дія-

лектично «увагу» слід розуміти, як нижчий щабель у розвитку людської «свідомості», або як часткову психологічну категорію в складі базової (загальної) філософської категорії свідомості. Згідно філософам ідеалістичного напрямку і східним ученням [3], «свідомість» охоплює всі макрорівні світобудови, а не тільки психічний і соціальний.

Вибудовуючи альтернативу біхевіористській рефлексорній дузі (S – R), Леонтьєв «додає» до неї в якості третьої ланки, центральної і синтезуючої, особистість. Свідомості уготовлюється місце першої ланки – стимулу, а на місце третьої (реакції) він розташовує «діяльність», як протилежний свідомості полюс. Але остання не входить в число базових філософських категорій. Інший родоначальник діяльнісного підходу, український психолог С.Л. Рубінштейн [20] підводить нас до ширшої за обсягом філософської протилежності свідомості – «буття», яке включає в себе «діяльність» від психічного макрорівня, за аналогією з «життєдіяльністю» – від органічного.

Що стосується «логічної функції», то мисленню, в його традиційному філософському визначенні, уготована виключно «пізнавальна функція». Наприклад, в статті С.Б. Кримського мислення розглядається, як «соціально обумовлений процес пізнання» [10, с. 379; 17, с. 91-92]. Цього ж трактування дотримуються класики діяльнісного підходу в психології С.Л. Рубінштейн («пізнавальна діяльність людини») і О.М. Леонтьєв (...що становить «вищий щабель людського пізнання»). Останнє склалося на пострадянському просторі, мабуть, завдяки «Філософським зошитам» беззастережного авторитету В. І. Леніна, в яких останній конспектував «Науку логіки» Гегеля, де мислення також розглядалося під кутом пізнавального процесу.

На відміну від інших базових категорій, «пізнання» не має загальнови-зної протилежної пари. У ряді випадків полярна їй функція «перетворення» (використовуємо термінологію Дж. Гілфорда) «ховається» за категорією «пізнання» в якості методу перевірки логічних міркувань на практиці. Проте, в філософії мають місце її серйозні дослідження. Зокрема, філософи Нового часу (наприклад, Ф. Бекон) вважали, що мислення не тільки пізнає навколишню дійсність, а й здійснює практичні дії. Як підсумок, в класичній праці І. Канта [9] детально досліджено інше аналогічне «перетворенню» поняття: «конструювання». До такого ж трактування мислення повертаються і сучасні філософи. В енциклопедіях І.Т. Касавіна (2009, с. 537) і під редакцією В.С. Стюпіна (II т., 2010, с. 626) мислення не тільки виконує пізнавальну функцію, а й «передбачає активну конструктивну діяльність за переструктуруванням вихідних даних...» Також і філософські категорії визначаються тепер, як «гранично широкі форми ідеального відображення об'єктивного світу, які служать вихідними принципами пізнання і духовно-практичного перетворення дійсності» [8, с. 189].

Таким чином, «робочим» категоріальним парам «виконання – контроль» і «логіка – комбінаторика» відповідають: в психології – «діяльність – увага» і «когнітивні функції – оперативне мислення», а в філософії – «буття – свідомість» і «пізнання – конструювання (перетворення)».

На основі проміжних висновків по дослідженню будови робочих категорій, які були зроблені вище, підведемо остаточні підсумки. Кожна з чотирьох робочих категорій, які лежать в основі шостих сходів психічного розвитку, проявляється на двох щаблях. Кожен з цих щаблів є обов'язково присутнім у двох з чотирьох робочих категорій, що говорить про наявність компактної системи.

Метод побудови психічних ліній розвитку. Розглянемо дві раніше синтезовані сходи психічного розвитку, які пов'язані з шостими методом категоріального синтезу. Використаний для їх побудови метод планується застосувати і для синтезу шостих сходів.

Першим з них дамо умовно четвертий номер. В їх основі лежали категоріальні пари: «рух – рівновага» і «зміст – форма» [28]. На рівні психології «руху» відповідають психічні процеси (мислення, пам'яті, емоції і ін.), а «рівновазі» – психічні стани, в основі яких лежать, зокрема, знання, свідомість, особистість (у вузькому сенсі цього поняття). Категорія «змісту» відповідає ментальному плану, або інтелектуальним функціям; а «форми» – астральному [2, с. 67, 77, 95], або почуттям і емоційно-вольовій сфері. Комбінації «полюсів» синтезують наступні чотири щабля: 1. Низхідний – рух форми, або емоційно-чуттєві переживання, в які дитина втягується при спілкуванні з дорослими. 2. Нижній – рівновага форми, або індивідуальна «шкала» цінностей (емоційний досвід), яка формується на основі пережитого. 3. Висхідний – рівновага змісту, або поінформованість (інтелектуальний досвід), яка формується на основі емоційного досвіду і вибору. 4. Верхній – рух змісту, або мислення, яке дозволяє розширити індивіду межі свого досвіду завдяки його осмисленню. На рівні фізики цим чотирьом щаблям відповідають категорії часу, простору, маси (поля) і енергії.

Інші сходи можна назвати «сходами формування навику», якщо розглядати їх в зворотному порядку. Ми їм дамо умовно другий номер. В їх основу покладено «робочі» категоріальні пари: «ціле – дробове» і «свобода – полон» [25; 28]. Їх універсальні відповідності: «якість – кількість» і «причина – наслідок».

Щаблі других сходів такі: 1. Низхідний – «полон цілого», або наслідування (дорослому), через яке дитина починає опановувати навколишній світ. 2. Нижній – «полон дрібного», або алгоритм (повторення, тренування). 3. Висхідний – «свобода дрібного», або евристичний пошук (метод «проб і помилок», «дерево», або граф розрахунку варіантів). 4. Верхній – «свобода цілого», або імпровізація.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Шості сходи розвитку поки не синтезовані, хоча виявлена дворівнева будова із взаємним поєднанням кожної з чотирьох «робочих» категорій, що лежать в її основі.

Поки не встановлювалися системні зв'язки між сходами розвитку, які підлягають синтезу, згідно діалектичному методу Г. Гегеля.

Мета і задачі. У цій статті ми ставимо мету побудови шостих, завершальних сходів психічного розвитку в системному взаємозв'язку з іншими, раніше розглянутими. При цьому вважа-

ється за необхідне рішення наступних завдань: 1. Синтез і опис їх чотирьох шаблів. 2. Опис цих шаблів за допомогою категоріальних апаратів психології та філософії. 3. Виклад шостих і «суміжних» їм сходів психічного розвитку з точки зору категоріальних апаратів логіки і фізики, як базової практичної науки в системі людського знання. 4. Об'єднання в допущену систему методом категоріального синтезу, викладеним І. Кантом і Г. Гегелем, трьох суміжних сходів психічного розвитку з опорою на категоріальні апарати окремих сфер знання: фізики, логіки, психології та філософії.

Виклад основного матеріалу дослідження. «Шості сходи» психічного розвитку. Скомбінуймо розглянуті чотири категорії в нові пари за шаблями розвитку: 1. Контроль міркування, або ототожнення, в процесі якого виноситься судження про те, яке має відношення інформація, що надходить, до минулого досвіду. Є першим, низхідним шаблоном в житті дитини, яка освоює здатність до зосередження уваги на об'єкті, завдяки співпраці з дорослими. 2. Виконання міркування, або встановлення причинно-наслідкових зв'язків. Це нижній шабел, який формується завдяки закладеній на першому шаблі здатності порівнювати колишнє знання з поточним, що надходить. Тут дитина освоює логічне, або «теоретичне» (за Б. Тепловим) мислення, продуктом якого є умовиводи. 3. Виконання комбінування, «практичне» (за Б. Тепловим), або оперативне мислення. Шабел, на якому дитина освоює здатність до маніпулювання об'єктами на основі раніше сформованого вміння встановлювати логічні зв'язки і здійснювати цілепокладання (О.К. Тихомиров, 1967). 4. Контроль комбінування, здатність до самоперевірки, «критичне мислення», або експеримент. Це верхній шабел шостих сходів. Метод експерименту дозволяє перевірити, чи буде правильно «працювати» перетворений об'єкт на практиці (рис. 1).

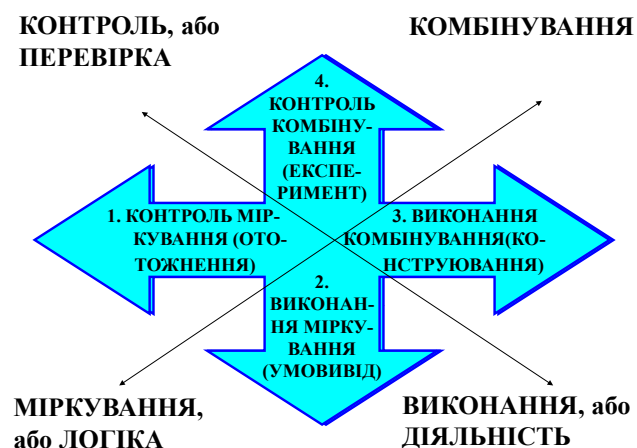

Рис. 1. «Шості сходи» психічного розвитку з точки зору психології

Джерело: розробка автора на основі [18; 12]

Зобразимо тепер шості сходи на «категоріальній мові» філософії: 1. Свідомість (Контроль) пізнання, або розпізнавання. 2. Буття (Виконання) пізнання, або встановлення логічних зв'язків. 3. Буття (Виконання) перетворення, або оперативне мислення. 4. Свідомість (Контроль) перетворення, критичне мислення, або експеримент (рис. 2).

Рис. 2. «Шості сходи» психічного розвитку з точки зору філософії

Джерело: розробка автора на основі [18; 12]

«Шості сходи» і метод категоріального синтезу. Пропонована система складається з п'яти паралелей категоріальної побудови: перша представлена практикою, або «робочими» категоріями, які мають відношення, як правило, до педагогіці; друга – традиційною психологією; третя – філософією; четверта – математичною логікою; п'ята – фізикою.

Першій парі (на паралелі практики (1): «виконання – контроль») обрані відповідності: «Діяльність – увага» (2); «Буття – свідомість» (3); «Твердження – заперечення» (4); «Позитивний – негативний полюси» (5). Буття (українське «є») відповідає «твердженню», а «критичне мислення» – «запереченню».

З позицій фізики на першому кроці категоріального синтезу за методом Канта – Гегеля різнойменні полюси («+» і «-») притягуються. Найбільш вірогідною відповідністю «притягання», як синтезу «+» і «-», і «відштовхування», як його антитези (5), виглядає друга пара других сходів: «закономірність – ймовірність» (4), «наслідок – причина» (3), «стереотип – творчість» (2), «полон – свобода» (1) [25; 28]. «Полон» стереотипу притягує, а «свобода» творчості відштовхує.

Другий крок дає синтез «притягання» і «відштовхування», яким в якості синтезу і його антитези ймовірно відповідають «постійна» і «змінна» величини (5), «висловлювання – висновок» (4), «рівновага – рух» (3), «психічні стани і процеси» (2, 1). Це перша пара четвертих сходів [28].

На третьому кроці ми знову повертаємось до шостих сходів, але до їх другої пари. «Рівновага» і «рух» дають в синтезі «ритм (період)» і «стрибок (перехід)» (5) в якості його антитези. Інші відповідності: «множення – ділення» (4), «пізнання – перетворення» (3), «теоретичне – практичне мислення» (2), «логічна – комбінаторна функції» (1). Пізнавальний ланцюжок «ототожнення» (рівноваги) і «умовиводів» (руху) примножує знання; перетворення являє собою стрибкоподібну зміну ситуації поза рівноваги і руху та ділить знання і розумовий процес на фрагменти. Раніше автор припустив, що категорії «ритму» і «переходу» дають в синтезі категорію «явища» [25]. При системному застосуванні діалектичного методу для

ті: «буття – свідомість» і «пізнання – перетворення». Таким чином, названим чотирьом щаблям відповідалі наступні комбінації ознак – «кварків»: 1) Свідомість пізнання. 2) Буття пізнання. 3) Буття перетворення. 4) Свідомість перетворення.

4. В ході пошуків критерію для будовання системи категоріального синтезу було виявлено, що таким повинна бути категоріальна побудова фізики і математики, яка допомогла автору найбільш доказово виявити системні зв'язки між трьома сходами психічного розвитку.

5. Знайдена система являє собою замкнене подвійне коло з шести категоріальних пар, яке охоплює три сходи (з шести), в перспективі – подвійна спіраль, що виходить за межі психології.

Подальші філософські дослідження в області психології в напрямку категоріального синтезу передбачають: 1. Встановлення системних зв'язків між трьома іншими «сходами» психічного розвитку. 2. Встановлення відповідності властивостей темпераменту, як параметрів психічної діяльності [26], категоріальній побудові психології та філософії, яка обрана для опису шести сходів психічного розвитку. 3. Передбачається, що систематизація параметрів рольової психічної діяльності з позицій методу категоріального синтезу може лягти в основу організації експерименту для практичної перевірки валідності пропонувананих сходів психічного розвитку. 4. Представляється перспективним використання методу категоріального синтезу в теоретичній фізиці і математиці.

Список літератури:

1. Барташников А.А. О содержательной валидации тестов, специали-зированных по виду интеллектуальной деятельности / А.А. Барташников // Вопросы психологии. – 1987. – № 2. – С. 146-151.
2. Бейли А. О космическом огне. Психологический ключ к «Тайной Доктрине» / А. Бейли. – М.: – Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2001. – 960 с.
3. Бейли А. Сознание атома / А. Бейли. – Geneva: Association Lucis Trust; Новочеркасск: Агентство «Сагуна», 1994. – 118 с.
4. Беспредельность // Агни Йога. В 6 т. – Т. 2. – Агни Йога; Беспредельность, I и II часть. – М.: Русский Духовный Центр, 1992. – С. 165-367.
5. Гальперин П.Я., Кабыльницкая С.Л. Экспериментальное формирование внимания / П.Я. Гальперин, С.Л. Кабыльницкая. – М.: Изд-во МГУ, 1974. – 102 с.
6. Гегель Г. В. Ф. Наука логики // Энциклопедия философских наук. Том 1 / Г. В. Ф. Гегель. – М.: Мысль, 1974. – 501 с.
7. Гильбух Ю.З., Удодова Л.П. Тест оперативной памяти / Ю.З. Гильбух, Л.П. Удодова // Вопросы психологии. – 1980. – № 6. – С. 116-121.
8. Данильян О.Г., Тараненко В.М. Основи філософії: Навчальний посібник / О.Г. Данильян, В.М. Тараненко. – Харків: Право, 2003. – 352 с.
9. Кант И. Критика чистого разума // Кант И. Сочинения в шести томах. – Т. 3. – М., "Мысль", 1964. – С. 68-756.
10. Кримський С.Б. Мислення // Філософський енциклопедичний словник / Під ред. В.І. Шинкарука. – К.: Абрис, 2002. – С. 378-379.
11. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1977. – 98 с.
12. Личностный опросник ЕРІ (методика Г. Айзенка) // Альманах психологических тестов / Сост.: С.А. Римская, Р.Р. Римский. – М.: КСП+, 1995. – С. 217-224.
13. Максименко С.Д. Загальна психологія: навчальний посібник / С.Д. Максименко. – Вид. 3. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 272 с.
14. Овчинникова М.В. Методика работы над текстовыми задачами в начальных классах (общие вопросы): Учебно-методическое пособие для студентов специальностей «Начальное обучение. Дошкольное воспитание» / М.В. Овчинникова. – К.: Пед. пресса, 2001. – 128 с.
15. Пометун О.І. Основи критичного мислення / О.І. Пометун, Л.М. Пилипчатіна, І.М. Сущенко, І.О. Баранова. – Тернопіль: Навчальна книга, 2010. – 216 с.
16. Прохоренко Л.І. Психологія саморегуляції школярів із затримкою психічного розвитку: Монографія / Л.І. Прохоренко. – Чернівці: Букрек, 2016. – 464 с.
17. Психологічний словник / За ред. В.І. Войтка. – К.: Вища школа, 1982. – 216 с.
18. Псядло Е.М. Темперамент и характер в истории медицины и психологии: Учебно-справочное пособие / Е.М. Псядло. – Одесса: Наука и техника, 2007. – С. 10-12.
19. Пушкин В.Н. Оперативное мышление в больших системах / В.Н. Пушкин. – М.-Л.: Энергия, 1965. – 376 с.
20. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Питер, 2017. – 288 с.
21. Рубинштейн С.Я. Экспериментальные методики патопсихологии / С.Я. Рубинштейн. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Пресс, 1999. – 448 с.
22. Симкин Ю.Е., Суханов В.Ю., Барташников А.А. Объективная диагностика оперативной памяти у шахматистов-спортсменов [Текст] / Ю.Е. Симкин, В.Ю. Суханов, А.А. Барташников // Теория и практика физической культуры. – 1984. – № 2. – С. 55-56.
23. Симкин Ю.Е., Суханов В.Ю., Браславский В.Р. Методика объективной диагностики оперативного мышления шахматистов на основе тестовых шахматных задач / Ю.Е. Симкин, В.Ю. Суханов, В.Р. Браславский // Теория и практика физической культуры. – 1986. – № 5. – С. 38-39.
24. Солсо Р. Когнитивная психология / Р. Солсо. – 6-е изд. – СПб.: Питер, 2006. – 589 с.
25. Суханов В.Ю. Базові категорії і систематизація психологічного знання / В.Ю. Суханов // «Перспективи розвитку сучасної науки» (м. Київ, 7-8 травня 2015 року). – Ч. II. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 31-33.
26. Суханов В.Ю. Властивість темпераменту «інтроверсія – екстраверсія»: основа класифікації та психологічна сумісність / В.Ю. Суханов // Молодий вчений. – 2017. – № 8(48). – С. 179-185.
27. Суханов В.Ю. Діалектичний метод Гегеля і систематизація знання в психології: класифікація мислення (До 200-річчя опублікування праці Гегеля «Наука логіки») / В.Ю. Суханов // Молодий вчений. – 2016. – № 9(37). – С. 200-206.
28. Суханов В.Ю. З'єднання категорій парами – ключ до синтезу наукового знання / В.Ю. Суханов // «Актуальні питання сучасної науки» (м. Львів, 16-17 жовтня 2015 р.). – Ч. II. – Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2015. – С. 16-19.

29. Теплов Б.М. Ум полководца / Б.М. Теплов. – 4-е изд. – М.: Педагогика, 1990. – 212 с.
 30. Флейвелл Д.Х. Генетическая психология Жана Пиаже / Д.Х. Флейвелл. – М.: Просвещение, 1967. – 622 с.
 31. Цурковский Я.И. Интегральная методика психологического исследования спортсменов и ее психологическое обоснование / Я.И. Цурковский // Ученые записки ЛГИФК – Вып. II. – Львов: Изд-во Львовского ун-та, 1959. – С. 101-146.
 32. Guilford J.P. Three faces of intellect / J.P. Guilford // The American Psychologist. – 1959. – № 14. – P. 132-156.

Суханов В.Ю.

Энергодарский Центр детского и юношеского творчества

КАТЕГОРИАЛЬНЫЙ СТРОЙ ДИАЛЕКТИКИ – ЦЕЛЬ ИНДУКТИВНОГО МЕТОДА В ФИЛОСОФИИ НАУКИ (НА ПРИМЕРЕ ПСИХОЛОГИИ)

Аннотация

Для описания наблюдаемых полярных качеств у четырех ступеней шестой «лестницы» психического развития были выбраны «рабочие» категориальные пары: «исполнительная – контрольная» и «логическая – комбинаторная» функции. Методом индукции (Ф. Бэкон) осуществлен переход от названных пар до основных философских: «бытие – сознание» и «познание – преобразование». Искомая лестница психического развития была построена методом попарного сочетания категорий, по одной от каждой пары противоположностей («круг Айзенка»): распознавание (сознание познания); логическое, или когнитивное мышление (бытие познания); оперативное мышление, или конструирование (бытие преобразования); эксперимент (сознание преобразования). На основе метода категориального синтеза (И. Кант, Г. Гегель) построен предполагаемый фрагмент категориального строя из 4-х параллелей научного знания: психологии, философии, логики и, наиболее доказательной – физики. Описанный фрагмент синтезирует три из шести лестниц психического развития двойным замкнутым кругом, в котором каждая предыдущая категориальная пара синтезируется категорией из последующей пары. 1. Положительный полюс (бытие) + отрицательный (сознание) = притяжение (следствие). 2. + Отталкивание (причина) = константа (равновесие). 3. + Переменная (движение) = ритм (познание). 4. + Скачок (преобразование) = частота (количество). 5. + Уровень (качество) = корпускула (мера, или форма). 6. + Волна (содержание) = положительный полюс (бытие).

Ключевые слова: круг Айзенка, попарное сочетание категорий, кварки философии, психические функции, метод индукции, исполнение и контроль, внимание и деятельность, бытие и сознание, теоретическое и практическое мышление, познание и преобразование, распознавание, эксперимент, лестницы психического развития, метод категориального синтеза, категориальный строй физики.

Suhanov V.Yu.

Energodar Center of Child and Youth Creativity

CATEGORIAL DIALECTICS SYSTEM – THE PURPOSE OF INDUCTIVE METHOD IN THE PHILOSOPHY OF SCIENCE (ON THE EXAMPLE OF PSYCHOLOGY)

Summary

“Working” categorical pairs (“executive – control” and “logical – combinatorial” functions) were chosen to describe the observed polar qualities on the four steps of the sixth “stairs” of psychical development. The transition from “working” pairs to the basic philosophical (“being – consciousness” and “cognition – transformation”) was carried by method of induction (F. Bacon). The required stairs of psychical development are constructed by a pairwise combination of categories, one of each pair of the opposites (the “Eysenck’s circle”): recognition (consciousness of cognition); logical, or cognitive thinking (being of cognition); operatory thought, or constructing (being of transformation); experiment (consciousness of transformation). Based on the method of categorical synthesis (I. Kant, G. Hegel), the alleged fragment of the categorical system is constructed from 4 parallels of scientific knowledge: psychological, philosophical, logical and the most evident – physical. The described fragment syn-thesizes three of the six stairs of psychical development by a double closed circle. Each previous categorical pair is synthesized by one of the categories of the succeeding pair. 1. Positive pole (being) + negative (consciousness) = attraction (effect). 2. + Repulsion (cause) = constant (balance). 3. + Variable (movement) = rhythm (cognition). 4. + Leap (transformation) = frequency (quantity). 5. + Level (quality) = corpuscle (measure, or form). 6. + Wave (content) = positive pole (being).

Keywords: Eysenck’s circle, pairing of categories, quarks of philosophy, psychical functions, method of induction, execution and control, attention and activity, being and consciousness, cognitive and operatory thinking, cognition and transformation, recognition, experiment, stairs of psychical development, method of categorical synthesis, categorical system of physics.